

Gregory Bateson w Polsce

Sprawozdanie z I Sympozjum Batesonowskiego

pt. *Niewidzialne środowisko: ekologia jako dyskurs w humanistyce*

(Dąbrowa Górnicza, 13–15 maja 2016 r.)

Gregory Bateson kojarzony jest głównie z komunikacyjną teorią schizofrenii i teorią systemową rodziny oraz identyfikowany przede wszystkim z psychologią. Batesona idee podwójnego wiązania oraz schizmogenezę na dobre wpisały się w dyskurs psychopatologii i psychoterapii. Autor ten kreślił jednak znacznie szerszą perspektywę opisu i rozumienia procesów, w jakie zaangażowany jest człowiek. Systemowe stanowisko, na jakim Bateson wsparł swoją teorię poznania i teorię komunikacji, sam określał holistycznym, a pożytek, jaki czynił ze swoich teorii, zorientowany był na humanistyczny interes, który antropolog ten upatrywał w dostrzeganiu i szerokim wykorzystywaniu organizującego „wzorca, który łączy”. Uwidocznienie tego wzorca Bateson uzależniał jednak od indywidualnej otwartości poznawczej i gotowości do stałego uczenia się, gdyż w ekosystemie, jakim jest świat fizyczny i duchowy, wzajemne liczne i wielopoziomowe powiązania decydują o charakterze zjawisk i procesów spostrzeganych przez człowieka. Każda z nisz, jaką człowiek zajmuje w tym ekosystemie, zapewnia jedynie ograniczoną perspektywę bieżących zdarzeń i sprzyja powstawaniu lub utrzymywaniu się przyzwyczajzeń zniekształcających poznanie. Idee Gregory’ego Batesona mają jednak znacznie szersze pole recepcji niż tylko wąsko rozumiana psychopatologia i psychoterapia.

Argumentów potwierdzających słuszność tej tezy dostarczyli uczestnicy I Sympozjum Batesonowskiego w Polsce, zatytułowanego *Niewidzialne środowisko: ekologia jako dyskurs w humanistyce / Invisible Environment. Ecology as a Discourse in the Humanities*. Sympozjum odbyło się w dniach 13–15 maja 2016 roku w Wyższej Szkole Biznesu w Dąbrowie Górniczej i zorganizowane zostało we współpracy tej uczelni z Akademią Pomorską w Słupsku. Patronat nad wydarzeniem objął The International Bateson Institute w Sztokholmie oraz amerykańska The Bateson Idea Group, ponadto Fundacja na Rzecz Myślenia im. Barbary Skargi, International Communicology Institute oraz Polska Izba Ekologii. Wśród trojga specjalnych gości znaleźli się: Nora Bateson, córka Gregory'ego Batesona i prezydent The International Bateson Institute w Sztokholmie, Phillip Guddemi, prezydent The Bateson Idea Group w Sacramento, oraz Zdzisław Wąsik, członek zwyczajny International Communicology Institute w Waszyngtonie i dyrektor koordynator dla Europy.

Pomysłodawcą i moderatorem wydarzenia był Lech Witkowski, kierownik Batesonowskiego Projektu Badawczego.

Zaproszenie do udziału w Sympozjum skierowane zostało do autorów tekstów opublikowanych w monografii pt. *Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce*, redagowanej przez Monikę Jaworską-Witkowską oraz Lecha Witkowskiego. Poza redaktorami książki oraz gośćmi specjalnymi Sympozjum wśród autorów publikacji znaleźli się też: Michał Wendland (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Emanuel Kulczycki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Adam Skibiński (Uniwersytet Szczeciński), Elżbieta Magdalena Wąsik (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Ireneusz Kojder (Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie), Ewa Danuta Białek (Instytut Psychosyntezy), Monika Kostera (Uniwersytet Jagielloński w Krakowie), Sławomir Magała (Uniwersytet Erazma w Rotterdamie), Marek Hetmański (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie), Wiesław Sikorski (Uniwersytet Opolski), Wojciech Kojs (Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej), Paweł Kojs (PAN Ogród Botaniczny w Warszawie, Śląski Ogród Botaniczny w Mikołowie), Sławomir Pasikowski (Akademia Pomorska w Słupsku), Marek Rembierz (Uniwersytet Śląski), Izabela Trzcińska (Uniwersytet Jagielloński), Aleksandra Jach (Muzeum Sztuki w Łodzi), Katarzyna Słoboda (Muzeum Sztuki w Łodzi), Rafał Ilnicki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Agnieszka Doda-Wyszyńska (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Iwona Kozłowska-Piwowarczyk (Ośrodek Psychoterapii Systemowej w Krakowie).

Zaproszenie do udziału w Sympozjum otrzymali również: Danuta Waloszek (Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej), Justyna Ratkowska-Pasikowska (Akademia Pomorska w Słupsku), Janusz Morbitzer

(Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej) oraz Tomasz Komendziński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Przez cały czas trwania Sympozjum wydarzenie wspierał swoją obecnością, ogromną pomocą i udziałem w dyskusjach prorektor ds. nauki Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej prof. Marek Walancik.

Sympozjum składało się z trzech części. Każdej poświęcony był osobny dzień.

Pierwszy i drugi dzień Sympozjum rozpoczynał się projekcją krótkiego filmu, na którym utrwalony został występ artystyczny Gennady'ego Tkachenko-Papizh'a. Występem tego gruzińskiego artysty naśladującego dźwięki natury i prezentującego przy tym wyjątkowe zdolności wokalne zilustrowana została wielopoziomowość komunikacji i jej niejęzyko-centryczny charakter, ale przede wszystkim integracyjna idea „umysł i przyroda”, kluczowa dla koncepcji Batesona.

Sympozjum towarzyszyła wystawa książek Gregory'ego Batesona oraz publikacji poświęconych jego ideom lub bezpośrednio je aplikujących. Książki pochodziły z prywatnej biblioteki prof. Lecha Witkowskiego. Na wystawie znalazły się książki Batesona: *Steps to an Ecology of Mind: Collected Essays in Anthropology, Psychiatry, Evolution, and Epistemology*; *Naven: A Survey of the Problems Suggested by a Composite Picture of the Culture of a New Guinea Tribe Drawn from Three Points of View*; *Angels Fear: Towards an Epistemology of the Sacred* i *A Sacred Unity: Further Steps to an Ecology of Mind*, obie wydane pośmiertnie. Ponadto: *Understanding Gregory Bateson* autorstwa Noela Charltona; *Gregory Bateson. The Legacy of Scientist*, biografia napisana przez Davida Lipseta. Wśród prezentowanych publikacji znalazła się też książka pt. *Umysł i przyroda. Jedność konieczna*, jedyna autorstwa Gregory'ego Batesona przetłumaczona na język polski.

Dzięki obecności i wystąpieniom Nory Bateson, córki Batesona i propagatorki jego myśli, uczestnicy Sympozjum mieli niepowtarzalną okazję niemal bezpośrednio obcować z batesonowskim „mind and nature”, co szczególnie uwidaczniało się podczas komentarzy, jakie Nora Bateson wygłaszała w trakcie prezentacji zdjęć, filmu o Gregorym Batesonie i podczas swojego wykładu, w którym odwoływała się do rezultatów pracy umysłowej swojego ojca.

Pierwszego dnia Sympozjum miało miejsce oficjalne otwarcie, którego dokonali prof. Marek Walancik oraz prof. Lech Witkowski. Obrady pod szyldem *Przełom batesonowski dla humanistyki* odbywały się w zamkniętym trybie; brali w nich udział polscy autorzy tekstów zgłoszonych do monografii *Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce* oraz zaproszeni goście: prorektor Marek Walancik, Justyna Ratkowska-Pasikowska, Tomasz Komendziński i Janusz Morbitzer.

Dyskusja toczyła się wokół tekstów książki oraz pól możliwej recepcji idei Batesona w Polsce. Zróżnicowane grono dyskutantów reprezentujących środowisko między innymi filozofii, pedagogiki, socjologii, psychologii i psychoterapii, komunikologii, nauk medycznych i biologii oraz sztuki debatowało nad możliwościami aplikacji ekologicznej perspektywy oraz szansy jej rozwijania w ujęciu dyscyplinarnym, transdyscyplinarnym oraz praktycznym.

Dwurundowa struktura debaty przewidywała indywidualną prezentację autorskiego stanowiska wraz z możliwością odniesienia się do tekstów pozostałych autorów, po czym zabranie głosu przez zaproszonych gości, którzy prezentowali swoje uwagi i pomysły dotyczące możliwości wykorzystania idei Batesona, w szczególności w zakresie badań transdyscyplinarnych. Uczestnicy debaty przywoływali licznych autorów i ich koncepcje, wykazując zasadność posługiwania się kategorią ekologii idei w kontekście badań batesonowskich.

W konkluzji debaty przyjęto za wartość możliwość kontynuowania krytycznych studiów nad ideami batesonowskimi i wykazano gotowość wskazywania możliwych obszarów ich recepcji w zakresie teorii i praktyki, z jednoczesnym wielopoziomowym akcentowaniem kategorii integracji, komplementarności i systemowości.

Drugi dzień, podczas którego przewidziano udział w Sympozjum szerszej publiczności, oficjalnie otworzył prorektor prof. Marek Walancik. Obrady, w tym realizacja poszczególnych punktów programu wraz z dyskusjami, w których brało udział audytorium, odbywały się w języku angielskim. Wprowadzenia w zagadnienie, prezentacji celu spotkania oraz przedstawienia zaproszonych gości podjął się moderujący przebieg Sympozjum prof. Lech Witkowski. Następnie głos zabrali Nora Bateson, Phillip Guddemi i Zdzisław Wąsik; przedstawili oni instytucje, które reprezentują, oraz podzielili się swoimi przemyśleniami na temat idei Gregory'ego Batesona. Następnie miała miejsce prezentacja filmu biograficznego poświęconego Gregory'emu Batesonowi, wyreżyserowanego przez Norę Bateson, a zaraz po projekcji przewidziano czas na pytania, uwagi i komentarze (w formule plenarnej dyskusji). Po przerwie tematem obrad stały się zagadnienia, które goście specjalni przedstawili w swoich tekstach zawartych w książce *Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce*. To wokół nich toczyła się następnie dyskusja, w której autorzy artykułów przybliżali swe idee oraz odpowiadali na pytania i ustosunkowywali się do komentarzy audytorium. Tu między innymi podniesione zostały takie zagadnienia, jak: cybernetyka, multiperspektywa, uczenie się do uczenia, relacyjność, rekurencja, intersubiektywność, wielokontekstowość, transkontekstualność oraz transdyscyplinarność i przekraczanie granic wszelkich podziałów wynikających z dyscyplinarnych zaangażowań. W rezultacie

dyskusję sprowadzono w obszar zagadnień związanych ze strategiami badania szeroko rozumianej idei ekologii umysłu w humanistyce i naukach społecznych z naciskiem na wskazanie perspektywy możliwej kooperacji. W konkluzji tej najdłuższej części drugiego dnia Sympozjum zapowiedziano powstanie polskiej Grupy Batesonowskiej i zarysowano ideę jej aspiracji w zakresie prowadzenia badań oraz organizacji kolejnych sympozjów w kraju.

W trzecim dniu Sympozjum odbyła się sesja ponownie adresowana wyłącznie do osób biorących udział w obradach pierwszego dnia. Debatowano nad możliwościami kontynuowania współpracy, tym razem w formule polskiej wielodyscyplinarnej Grupy Batesonowskiej. Padły propozycje i zachęty opracowania i realizacji działań służących uruchomieniu projektu badawczego Grupy Batesonowskiej, publikacji książki angielskojęzycznej z tekstami członków Grupy oraz przygotowaniu strony internetowej Grupy. Rozważano również wydanie publikacji ilustrującej krytyczną recepcję idei Gregory'ego Batesona w sposób systematyczny oraz przekład kolejnych prac Batesona. Poza tym za wartościowe uznane zostało zaproszenie szerszego grona specjalistów z kraju i zagranicy do współpracy w ramach recepcji i namysłu nad ideami Batesona, jak też ideami autorów, którzy kształtowali jego myślenie. W tym kontekście w szczególności akcentowano konieczność podjęcia studiów nad pracami Alfreda Korzybskiego, Bertranda Russella, Carla Gustava Junga, a także Alfreda Northona Whiteheada (i jego pojęciem procesu oraz kategorią dipolarności). Żywo przyjęta została propozycja uruchomienia seminariów wokół książki *Humanistyczne wyzwania ekologii umysłu: Gregory Bateson w Polsce*. Miałyby one służyć promocji nie tylko idei rozwijanych przez Batesona, lecz także intelektualnego zaplecza jego zagranicznych i krajowych krytyków, tudzież wyłuskiwaniu narzędzi warsztatu intelektualnego rozwijanego w przeszłości i obecnie przez polskich autorów. W tym z kolei kontekście padały sugestie poszukiwania odpowiedników koncepcji Batesona lub zbieżności w zakresie koncepcyjnym z teoriami i modelami rozwijanymi na polskim gruncie. Przywoływano tutaj nazwiska takich osób, jak: Kazimierz Dąbrowski, Antoni Kępiński, Włodzimierz Sedlak, Maria Kempisty czy Marian Mazur. Wielokrotnie podkreślano konieczność czynienia rozpoznania możliwych pól percepcji i recepcji idei Batesona, w tym w obszarze pedagogiki i nauk o edukacji.

Podjęta została decyzja w sprawie propagowania możliwej współpracy z przedstawicielami środowisk naukowych i praktyków oraz w zakresie tworzenia podstaw ubiegania się o grant badawczy. W punkcie wyjścia polegano na przygotowanych wcześniej wskazówkach i sugestiach prof. Zdzisława Wąsika.

Zakomunikowana została także deklaracja Nory Bateson, która zapowiedziała udzielenie wsparcia formalnego i merytorycznego organizacji w Polsce Międzynarodowego Kongresu Batesonowskiego z udziałem sztokholmskiego Instytutu Batesonowskiego oraz grupy amerykańskich i włoskich batesonistów. Wstępnie termin wydarzenia określono na rok 2018.

W konkluzji Sympozjum podkreślono wagę kontynuacji projektu utworzenia Grupy Batesonowskiej, z jej planami badawczymi i organizacyjnymi, oraz propagowania idei krytycznych studiów nad pracami Gregory'ego Batesona.

W podsumowaniu niniejszego sprawozdania szczególnego podkreślenia wymaga fakt, że podczas Sympozjum podnoszono wielokrotnie wartość idei Batesona dla edukacji i pedagogiki. Im też najwięcej miejsca poświęcono w monografii inicjującej Sympozjum. Znaczącą pozycję w toku obrad miały więc kwestie pedagogiczne odnoszące się do idei poziomów uczenia się, w tym uczenia się do uczenia, roli metafor w poznaniu oraz problemu sprzężeń i dwoistości w rozwoju i komunikacji, ilustrowanego w pracach Batesona przedstawieniem balansującego na wysokości linoskoczka. W kontekście pedagogiki i badań humanistycznych przywoływana była też idea przekraczania dyscyplinarnych granic nauki na rzecz transdyscyplinarnej współpracy stwarzającej okazję odkrywania instrumentów poznania i rozumienia adekwatnych do złożoności, wielopoziomowości i wreszcie systemowości świata oraz człowieka. Każde bowiem wąsko pojmowane dyscyplinarne ujęcie z konieczności jest redukcyjne, co sam Bateson podkreślał, odwołując się do zintegrowanego działania systemu nerwowego i synergicznych efektów percepcji, w tym dwuocznego widzenia dostarczającego większej ilości informacji niż nawet suma danych zapewnianych przez każde z oczu.

Przywołane odniesienia stały się podstawą dyskusji uczestników Sympozjum nad wartością dążenia do krytycznej aplikacji recepcji oraz precepcji batesonowskich idei, która służyłaby kreowaniu edukacji gotowej radzić sobie ze złożonością i z wielopoziomowością ludzkiej kondycji. Taka aplikacja miałaby wynikać z troski o kroczenie w stronę komplementarnych, a nie redukujących działań pedagogicznych. Warto zaznaczyć, że ekosystem ludzki obejmuje nie tylko poziom materialny, i nie tylko w sensie biologicznym, ale też duchowy, wyrażający się w pojęciu kultury, który obejmuje również rezultaty aktywności umysłowej zwykle niedostępne bezpośredniej percepcji zmysłowej. Niewidzialność środowiska kulturowego i ekosystemu idei nie oznacza jednak ich drugorzędności w wyznaczaniu ludzkiej kondycji. Jest zgoła odwrotnie. To, co jest widzialne, bywa łatwiejsze do skontrolowania lub przynajmniej łatwiej kreować względem tego reakcje pożądane z punktu widzenia ludzkiego interesu. Choć i widzialność rzeczy nie przesądza o możliwo-

ści spostrzegania ich roli w ludzkim życiu. Percepcyjne osvajanie się z rzeczami niejednokrotnie znosi ludzką wrażliwość na ich zmienne lub wielopoziomowe oddziaływanie. Proponowana przez Batesona filozofia nowej epistemologii oraz systemowego myślenia stwarza warunki rozwijania kompetencji wrażliwości i gotowości do przekraczania utartych i utrwalanych instytucjonalnie granic poznania oraz granic projektowania i prowadzenia edukacji. W tym kontekście uczestnicy Sympozjum odwoływali się do zawartych w tekstach Batesona metodologicznych wskazówek podnoszących wartość dwoistości i sprzężeń zwrotnych w komunikacji i procesie uczenia się, osobno zaś do metodologicznej i metodycznej wartości „podwójnego opisu” oraz „wielokrotnych powtórzeń” z nawiązaniem do idei rekurencji i otwarcia przestrzeni dla działania mechanizmu sprzężeń zwrotnych dających sposobność do widzenia i działania transkontekstualnego, dopuszczającego kalibrację stosownie do zmiennych warunków i ostatecznie nastawionego na integralność, która znajduje się w horyzoncie działań systemów lokalizowanych, potocznie przynajmniej, pomiędzy przyrodą i kulturą traktowanymi zwykle jako przeciwne bieguny.

Sławomir Pasikowski